

Stad i samverkan

Stockholms stad och civilsamhället

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart
Stockholm

Författare: Johanna Lövvenius

Delrapport
Januari, 2016

Kontaktperson: Johanna Löfvenius

Förord

Denna rapport är framtagen av Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Den behandlar ett utvecklingsområde av betydelse för ett socialt hållbart Stockholm och innehåller rekommendationer och åtgärder som staden kan vidta för att främja en sådan utveckling.

Stockholms stad inrättade Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm under 2015 med uppdraget att analysera skillnader i livsvillkor i kommunen och lämna förslag på åtgärder för en jämlik och socialt hållbar stad.

Kommissionens arbete bedrivs inom stadens förvaltningsorganisation och organiseras utifrån fyra utpekade utvecklingsområden. Enligt direktiv ska kommissionens arbete vila på vetenskaplig grund och genomföras i samverkan med fristående forskare. De forskare som kopplas till kommissionen ska ta fram vetenskapliga underlag med förslag till åtgärder inom avgränsade fördjupningsområden.

I framtagandet av denna rapport har sådana underlagsrapporter och andra vetenskapligt grundade underlag varit en viktig utgångspunkt. Rapporten utgår därutöver från erfarenheter i stadens egna verksamheter och lärdomar från andra städer och regioner. Framtagna rekommendationer och åtgärder rör huvudsakligen frågor som kommunen har rådighet över.

Sammanfattning

Människors samhällsengagemang är under förändring. Antalet medlemmar minskar i politiska partier och traditionella folkrörelseorganisationer. Samtidigt växer nya former av engagemang fram i olika delar av staden, bland annat i nätverk och rörelser som är fokuserade på enstaka frågor och inte har några heltäckande politiska program.

I Stockholms stad finns ett rikt föreningsliv som staden har en långvarig samverkan med. Denna rapport visar att det är av stor vikt att staden analyserar vilka civilsamhällesaktörer som den når ut till genom olika satsningar. Om dessa inte är representativa för befolkningen som helhet finns det en risk att den politiska jämlikheten försämras och att socioekonomiskt starka gruppers intressen får prioritet framför socioekonomiskt svagare gruppers intressen. För att möjliggöra ett jämlikt deltagande kan insatserna behöva kompletteras med ett uppsökande arbete.

Rapporten visar vidare att det civila samhällets betydelse för att främja socialt kapital har ägnats mycket uppmärksamhet inom forskningen. Civilsamhällets positiva betydelse för demokratin framhålls av vissa, medan andra betonar de offentliga institutionernas roll i att skapa och upprätthålla tillit människor emellan. Ett tredje perspektiv framhåller att det krävs ett viss mått av lyhördhet och anpassning från de offentliga institutionernas sida, för att de ska kunna svara upp mot medborgarnas förväntningar och krav samt uppfattas som legitima. Ur ett kommunalt perspektiv blir det därför viktigt att beakta hur stöd till olika aktörer i civilsamhället kan förväntas främja olika former av tillit och socialt kapital.

Utifrån de underlag som presenteras i rapporten har totalt tolv åtgärdsförslag tagits fram, vilka är strukturerade inom ramen för sex övergripande rekommendationer. Rekommendationerna innefattar att främja och skapa jämlika förutsättningar för det lokala civilsamhället, vilket innebär att Stockholms stad bör arbeta aktivt gentemot hela civilsamhället. Hanteringen av föreningsbidrag bör kvalitetssäkras och effektiviseras, och en väg in för föreningar bör skapas i syfte att ge ett mer rättvist bemötande och bedömning oavsett vilken del av staden en förening kommer i kontakt med. I en tid där invånarnas ideella engagemang i allt större utsträckning tar nya vägar, är det viktigt att staden utvecklar sin samverkan med nya sociala rörelser och nätverk. Fler mötesplatser behöver etableras

med särskilt fokus på medborgardrivna mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden. Det finns därtill ett behov av att fördjupa kunskapen om det civila samhället på en lokal nivå. Innovativa pilotprojekt kan prövas för att främja överbyggande socialt kapital och lokalsamhällestilt.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
1. Bakgrund	7
1.1 Kommission för ett socialt hållbart Stockholm	7
1.2 Demokrati och trygghet	8
1.3 Det civila samhällets betydelse för att främja det sociala kapitalet i Stockholms stad	9
1.5 Rapportens framtagande	10
1.6 Disposition	11
2. Civilsamhällets betydelse och utveckling	12
2.1 Civilsamhällets struktur	12
2.1.1 <i>Organisationsformer</i>	12
2.1.2 <i>Organisationer med olika syften</i>	13
2.1.3 <i>Nya sociala rörelser</i>	13
2.2 Det civila samhällets utveckling i Sverige	15
2.2.1 <i>Civilsamhällets historiska utveckling</i>	15
2.2.2 <i>Civilsamhället i storstäder</i>	16
2.2.3 <i>Engagemang och jämlikhet</i>	17
2.2.4 <i>Utmaningar för det mindre etablerade civilsamhället</i>	18
2.3 Civilsamhälle och socialt kapital	19
2.3.1 <i>Olika former av tillit</i>	19
2.3.2 <i>Civilsamhällets betydelse för det sociala kapitalet</i>	21
2.3.3 <i>Olika former av socialt kapital</i>	22
3. Stockholms stads samverkan med civilsamhället	24
3.1 Samverkan med civilsamhället idag	24
3.1.1 <i>Föreningsbidrag i Stockholms stad</i>	25
3.1.2 <i>Kartläggning av samverkan med civilsamhället</i>	25
3.2 Utvecklingsmöjligheter rörande samverkan med civilsamhället	27
3.2.1 <i>Samverkan med sociala rörelser</i>	27
3.2.2 <i>Utvecklingsprogram för enskilda och föreningar i ytterstaden</i>	30
3.2.3 <i>Samordning av föreningsbidrag</i>	30
4. Rekommendationer och åtgärdsförslag	32
4.1 Främja och skapa jämlika förutsättningar för det lokala civilsamhället	32
4.2 Kvalitetssäkra och effektivisera hanteringen av föreningsbidrag	34
4.3 Utveckla samverkan med nya sociala rörelser och nätverk	35
4.4 Stöd skapandet av mötesplatser	37
4.5 Fördjupa kunskapen om det civila samhället på en lokal nivå	40
4.6 Pröva innovativa pilotprojekt för att främja överbyggande socialt kapital och lokalsamhällestilliten	41
5. Referenser	44
6. Bilagor	46

1. Bakgrund

1.1 Kommission för ett socialt hållbart Stockholm

Stockholms stads budget för 2015 slår fast att utvecklingen mot ett mer delat Stockholm ska vändas. Att Stockholm ska vara en sammanhållen stad utgör ett av fyra inriktningsmål fram till 2018. Kommunfullmäktige i Stockholms stad beslutade inför 2015 att tillsätta en kommission som ett led i att förverkliga denna ambition. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm har fram till och med 2017 uppdraget att analysera skillnader i livsvillkor och föreslå åtgärder för hur Stockholms stad kan minska dessa skillnader och främja en socialt hållbar utveckling i staden.

Det innebär att kommissionen ska tillhandahålla Stockholms stad med verktyg för budgetstyrning och -uppföljning, prioritering och genomförande av åtgärder som fördelar samhällets resurser på ett sätt som möjliggör för fler att förverkliga sina liv genom studier och arbete. Åtgärderna ska också bidra till att ge alla stockholmare tillgång till goda och trygga livsmiljöer och stärka den sociala sammanhållningen och delaktigheten i samhället.

Ett mål med kommissionen är att redan under arbetets gång kunna gå från analys till verkställande av åtgärder. För att möjliggöra det leds arbetet av utsedda utvecklingsledare inom förvaltningsorganisationen. Genom fördjupningar tas åtgärder fram fortlöpande som sedan kan integreras i ordinarie processer för ledning och styrning. Arbetet organiseras kring följande fyra utvecklingsområden:

- Uppväxt och utbildning
- Arbete och försörjning
- Boende och stadsmiljö
- Demokrati och trygghet

Kommissionens arbete ska enligt direktiv också vila på vetenskaplig grund och genomföras i samverkan med fristående forskare. De forskare som kopplas till kommissionens arbete ska ta fram vetenskapliga underlag med förslag till åtgärder inom avgränsade fördjupningsområden som bidrar till att stärka den sociala hållbarheten i Stockholm.

En viktig del av kommissionens arbete är också att bidra till öppen och allsidig dialog om sociala skillnader i Stockholm. Därför kommer kommissionen att arrangera föredragningar, seminarier och konferenser kontinuerligt.

1.2 Demokrati och trygghet

Känslan av samhörighet och möjlighet till delaktighet och inflytande i samhället är grundläggande för människors välbefinnande och hälsa. Tilliten till andra människor och till samhällsinstitutioner är också en viktig del i att stärka stockholmarnas sociala kapital och öka delaktigheten. Om det inte finns något förtroende mellan invånare och samhällets institutioner, finns heller inget incitament för att delta i samhällsutvecklingen. Tilltron till traditionella former för samhällsengagemang skadas om människor upplever att de blir orättvist behandlade eller inte blir lyssnade på av samhällets institutioner. Att motverka diskriminering fyller således en viktig funktion i att stärka tilliten. Hög tillit mellan människor och stort förtroende för myndigheter främjar den sociala sammanhållningen i samhället. En stark social sammanhållning bidrar i sin tur till att minska risken för social oro och bidra till människors känsla av trygghet.

Stockholm stads *Vision 2040 – ett Stockholm för alla* (2015) betonar vikten av att invånarna ska känna sig delaktiga och ha inflytande. Alla stockholmare ska ha möjlighet att delta i samhällets utveckling oavsett vem man är. Stockholm ska också vara en trygg stad, fri från diskriminering, där ingen ska behöva vara rädd för våld eller utsättas för förtryck.

Det är tydligt att människors samhällsengagemang är under förändring. Antalet medlemmar minskar i exempelvis politiska partier och traditionella folkrörelseorganisationer. Samtidigt har den andel av befolkningen som är ideellt engagerad varit relativt konstant sedan 1990-talet.

Valdeltagandet har också minskat kraftigt sedan 1970-talet, även om det över de tre senaste valen har ökat något. I Stockholms stad låg det genomsnittliga valdeltagandet i kommunvalet 2014 på 82,1 procent, vilket ligger nära de 82,8 procent som röstade i riket som helhet. Skillnaderna i valdeltagande är dock stort mellan olika stadsdelar och grupper av invånare. Av Stockholms valdistrikt hade Spånga 22 i Rinkeby det lägsta valdeltagandet år 2014. Enbart 40,8 procent av de röstberättigade deltog i valet till kommunfullmäktige. Västerled 15 i Ålsten hade det högsta valdeltagandet med 94,8 procent.

Att traditionella former av samhällsengagemang förefaller minska i betydelse betyder dock inte att människors vilja att vara

delaktiga i samhällsutvecklingen har minskat i motsvarande grad. Nya former av engagemang, i bland annat nätverk och rörelser som är fokuserade på enstaka frågor och inte har några ”heltäckande” politiska program, växer fram i olika delar av staden. Det blir därmed viktigt för staden att hitta nya former att relatera till de växande nätverk och mer löst sammansatta rörelser som i många fall inte är juridiska personer och till exempel saknar stadgar.

Tilliten till andra människor och till samhällsinstitutioner varierar, liksom valdeltagandet, i olika delar av staden. Stadsdelar med låg tillit har också svagare socioekonomiska förutsättningar och vice versa. I Stockholms stads trygghetsmätning¹ ställs frågor om den svarandes tillit till den lokala stadsdelsförvaltningen och till andra människor i området där de bor. Generellt i staden svarade 86 procent av de tillfrågade år 2014 att de har ett gott förtroende för sin stadsdelsförvaltning. I Rinkeby-Kista, Spånga-Tensta och i Skärholmen vilka är områden med svagare socioekonomiska förutsättningar, var förtroendet för stadsdelsförvaltningen som lägst. I Rinkeby-Kista har cirka 25 procent låg förtroende för stadsdelsförvaltningen, vilket kan jämföras med 10 procent i Kungsholmen. Tilliten till andra människor i bostadsområdet skiljer sig också åt mellan olika delar av staden.

Den tilltagande geografiska segregationen för med sig att stockholmare med olika bakgrund allt mer sällan möts i vardagen. En risk är också att de därmed inte heller får tillgång till varandras nätverk, vilket har stor betydelse för det sociala kapitalet. Det finns således behov av att stärka relationer och kontakter mellan olika grupper av stockholmare.

I trygghetsmätningen ställs också frågor om upplevd trygghet. I den senaste mätningen från 2014 framgår att den upplevda otryggheten är allra störst i stadsdelen Rinkeby, där 30 procent uppger att de känner sig otrygga. Samtidigt finns det stadsdelar där i princip ingen av de tillfrågade anger att de känner sig otrygga. Tendensen är att den upplevda tryggheten ökar i stadsdelar med en redan hög andel otrygga. Generellt är kvinnor mer otrygga än män. I Rinkeby uppger till exempel 40 procent av kvinnorna och 20 procent av männen att de känner sig otrygga.

1.3 Det civila samhällets betydelse för att främja det sociala kapitalet i Stockholms stad

¹ Trygghetsmätningen genomförs vart tredje år via en postenkät med ett slumpmässigt urval av 32 279 mantalsskrivna i Stockholms stad, i åldrarna 16-79 år. 16 434 personer besvarade enkäten år 2014, vilket ger en svarsfrekvens på 51,1 procent.

Studier pekar på att det civila samhället har en viktig roll att spela för att möta ovanstående utmaningar (jfr. SOU 2016:5; Nilsson & Listerborn, 2015; Kings, 2013). Av denna orsak har det civila samhället lyfts ut som fördjupningsområde under hösten 2015 inom kommissionens utvecklingsområde Demokrati och trygghet. I Stockholms stads vision för 2040 (2015) har föreningslivet och civilsamhället en central roll för den levande demokratin genom att kanalisera medborgarnas samhällsengagemang och vara en röst för olika idéer och uppfattningar som rör samhällsbyggandet.

Begreppet det civila samhället (som i denna rapport används synonymt med "civilsamhället", "det civila samhällets organisationer" och "det civila samhällets aktörer") används i denna rapport i betydelsen "en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor organiserar sig och agerar tillsammans för gemensamma intressen" (prop. 2009/10:55, s.47). Det kan med andra ord betyda allt från etablerade föreningar som organiserar tusentals individer till mer informella och lösliga sammanslutningar som till exempel sociala rörelser och flyktiga nätverk utan medlemsregister och stadgar samt vissa ekonomiska föreningar, såsom nykooperativ och sociala företag.

Syftet med denna rapport är att klarlägga det civila samhällets betydelse för att främja socialt kapital och hur Stockholms stad kan utveckla sin samverkan med det civila samhällets aktörer för att främja det medborgerliga deltagandet i stadens utveckling.

1.5 Rapportens framtagande

Rapporten har författats av Johanna Löfvenius, utvecklingsledare för området Demokrati och trygghet i Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, och samordnare vid kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling vid stadsledningskontoret. Hans Abrahamsson, freds- och utvecklingsforskare vid Göteborgs universitet har löpande under arbetets gång bistått med stöd i processen med framtagandet av rapporten.

Susanne Wallman Lundåsen, docent i statsvetenskap, och Lars Trägårdh, professor i historia, vid Ersta Sköndal högskola har på uppdrag av Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm skrivit underlagsrapporten Civilsamhälle, social sammanhållning och tillit (2015) där det sociala kapitalet och den roll som det civila samhället kan spela för att stärka stadens utveckling står i fokus (bilaga 1). Underlagsrapporten ger en översikt av forskningen om civilsamhället och förslag på åtgärder som kommunen kan vidta för att främja tillit och social sammanhållning i samverkan med civilsamhället.

Karen Austin vid stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling har under hösten 2015 genomfört en kvalitativ kartläggning av Stockholms stads nuvarande samverkan med civilsamhället, och hur denna kan utvecklas. Kartläggningen genomfördes i form av gruppintervjuer med tjänstemän och representanter från civilsamhället. Tjänstemännen kom från fyra stadsdelsförvaltningar (Spånga-Tensta, Hässelby-Vällingby, Skarpnäck och Skärholmen) samt från idrotts-, kultur och socialförvaltningen. Civilsamhällets representanter kom från olika lokala organisationer i de fyra stadsdelsområdena ovan.

Därtill har en grupp studenter vid OpenLabs masterprogram under hösten givits i uppdrag att utveckla idéer för hur staden kan hitta former för att samverka med, och ta tillvara på kraften och engagemanget hos, nya sociala rörelser och nätverk. Flera möjliga koncept som ämnar försöka lösa utmaningen utvecklades och presenterades vid en konceptleverans och ett slutgiltigt förslag på lösning presenterades i januari 2016 (bilaga 2).

Därtill har ett antal övriga utredningar och dokument som bedömts vara av relevans för höstens fördjupning också inkluderats vid utformandet av denna delrapport. Samtliga dessa underlag har därefter beaktats och lett till utformandet av de rekommendationer och åtgärdsförslag som presenteras sist i denna rapport.

1.6 Disposition

Rapportens inleds med ett kapitel som beskriver de teoretiska grundvalarna för denna rapport med utgångspunkt i aktuell forskning. I kapitlet beskrivs dels det civila samhället och dess utveckling, och dels olika former av socialt kapital samt civilsamhällets möjligheter att stärka deltagande och socialt kapital.

Rapportens tredje kapitel beskriver situationen i Stockholms stad med utgångspunkt i den kartläggning som gjordes under hösten över hur staden kan utveckla sitt strategiska samarbete med och stöd till det civila samhället. Därtill presenteras också resultaten från uppdraget till OpenLab samt några övriga relevanta utredningar. I det avslutande kapitlet presenteras 12 åtgärdsförslag, strukturerade inom ramen för sex övergripande rekommendationer, med utgångspunkt i vad som lagts fram i tidigare kapitel.

2. Civilsamhällets betydelse och utveckling

Detta kapitel syftar till att ge en bild av hur det svenska civilsamhället har utvecklats och ser ut idag, samt vilken betydelse det har för att utveckla det sociala kapitalet. Kapitlet inleds med ett avsnitt om det civila samhällets struktur samt möjliga sätt att klassificera det. Särskilt fokus läggs vid att diskutera begreppet sociala rörelser.

Därefter beskrivs det civila samhällets utveckling i Sverige, dels utifrån ett historiskt perspektiv, dels utifrån forskning om det civila samhället i storstäder. En diskussion förs om i vilken utsträckning uppgifterna om civilsamhället i Sveriges storstäder generellt går att översätta till en Stockholmskontext.

I avsnittet om engagemang och jämlikhet belyses olika civilsamhällesaktörers villkor och förutsättningar med utgångspunkt i den klassificering som presenteras tidigare. Avslutningsvis diskuteras vilken betydelse civilsamhället har för att skapa socialt kapital på individ- och samhällsnivå.

Underlaget i detta kapitel bygger, om inte annat anges, på Lars Trägårdh och Susanne Wallman Lundåsens underlagsrapport *Civilsamhälle, social sammanhållning och tillit* (2015) framtagen för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.

2.1 Civilsamhällets struktur

Det civila samhället innefattar en brokig samling av aktörer som inte är lätt att kategorisera eller klassificera. I detta kapitel presenteras två olika typer av klassificeringar utifrån organisationsform samt utifrån syfte med organisationen. Dessa båda klassificeringssätt är av relevans för att skapa en förståelse för de nya sociala rörelser och nätverk som är en del av det civila samhället, men som delvis verkar under andra premisser än etablerade föreningar. I det sista stycket i detta avsnitt beskrivs därför dessa sociala rörelser mer ingående.

2.1.1 Organisationsformer

Forskningen brukar skilja mellan formella och informella organisationer. Med formella organisationer avses ideella föreningar med organisationsnummer, medlemsmatrikel, stadgar och styrelse. Till de informella organisationerna räknas sammanslutningar som inte är formellt bildade föreningar utan mer lösligt sammansatta i nätverk eller rörelser. Flera av dessa är bra på

att använda sociala medier som plattform. Det är relativt vanligt att informella nätverk eller rörelser efter en tid antingen övergår i en mer formell organisationsform alternativt dör ut. Ett rimligt antagande är att detta hänger samman med att vårt samhälle är organiserat och i mångt och mycket styr mot bildandet av formella föreningar. Det sker till exempel genom utformningen av bidragssystemet och utifrån de förutsättningar som finns för att delta i samhällsutvecklingen och vara med och påverka politiskt.

2.1.2 Organisationer med olika syften

Ett annat sätt att kategorisera det civila samhället är utifrån vilket syfte organisationen har, där en möjlig indelning är i aktivistorganisationer, intresseorganisationer, fritidsorganisationer eller religiösa organisationer. Intresseorganisationer driver frågor kopplade till en särskild grupp, exempelvis patientorganisationer eller fackförbund. Aktivistorganisationerna arbetar oftast för ett bredare syfte, såsom miljö- eller rättighetsfrågor, och driver inte en särskild grupps intressen. Fritidsorganisationer samlar i sin tur medlemmar kring ett gemensamt fritidsintresse.

Därutöver finns också paraplyorganisationer, det vill säga organisationer som på ett övergripande plan organiserar andra organisationer. Dessa, som oftast är läns- eller riksorganisationer, räknas ibland också som en egen kategori. Den organisationstyp som samlar störst andel ideella i storstäderna är organisationer som rör boende med betoning på bostadsrättsföreningar.

2.1.3 Nya sociala rörelser

Den samtida organisering som sker i löst sammansatta nätverk kring frågor som vanligtvis knyter an till mänskliga rättigheter eller sociala frågor benämns ofta nya sociala rörelser eller bara sociala rörelser (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015). Det finns idag ingen vedertagen definition av sociala rörelser. Ofta tangerar samtalet om begreppets innebörd båda de kategoriseringar av det civila samhället som presenteras ovan. Förenklat kan det utifrån dessa kategoriseringar sägas handla om informella aktivistorganisationer som ofta driver sociala och rättvisefrågor. Nätverk som Pantrarna i Göteborg, Street Gäris i Stockholm och Refugees welcome har med utgångspunkt i denna definition alla börjat som sociala rörelser. Numera har dessa nätverk bildat formella föreningar och då uppstår naturligt frågan om de därmed upphör att vara sociala rörelser. I litteraturen som finns på området etiketteras organisationerna oftast fortsatt som sociala rörelser.

Det är svårt att avgöra vilka av dessa organisationer som tillhör de nya sociala rörelserna eller inte. Sannolikt blir många av anhängarna till rörelserna inte formella medlemmar i den förening som bildats, främst av praktiska skäl, utan fortsätter att vara mer löst engagerade. Detta sammantaget bidrar till att det är svårt att definiera en social rörelse. Det kan därtill vara svårt att avgöra vilka som de sociala rörelserna representerar och i vilken utsträckning de budskap som de för fram är förankrade hos rörelsens anhängare (Abrahamsson, 2015). Detta sammantaget medför att beslutsfattare ofta kan ha svårt att förstå sig på sociala rörelser och veta hur de ska förhålla sig till dem (Abrahamsson, 2013). Bristande tilltro till deras representativitet gör att de många gånger inte tas på samma allvar som formella föreningar. I och med avsaknad av stadgar, medlemsregister och en formellt tillsatt styrelse lever många av de sociala rörelserna inte upp till de juridiska krav som ställs för ansvarsutkrävning, och de ställs därmed utanför möjligheten att till exempel söka bidrag eller ingå överenskommelser om utförande av välfärdstjänster som det etablerade föreningslivet har möjlighet att göra (Abrahamsson, 2015).

I denna rapport används en inkluderande form av begreppet sociala rörelser som både innefattar informella organisationer och organisationer som numera bildat formella föreningar. Urbana rättviserörelser är ett annat vanligt förekommande begrepp på samma fenomen (Oliveira e Costa, 2015).

De olika rörelserna använder sig vidare av olika strategier för att påverka beslutsfattare. Det kan antingen handla om så kallade insider- eller outsiderstrategier. Organisationer som väljer att använda sig av outsiderstrategier har en större frihet att verka utanför systemet och genomför ibland protestaktioner mot makthavare (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015). För dessa organisationer är det ofta viktigt att undvika att det verkar som om de genom samarbete med offentliga organisationer, står bakom beslut eller aktiviteter som de i själva verket inte gör, och därmed bidra till att legitimera dessa. De förhåller sig därmed ofta skeptiska till deltagande aktiviteter som kommunen bjuder in till som exempelvis medborgardialog (Oliveira e Costa, 2015). Denna skepsis kan bland annat förklaras med att rörelserna bjudits in till dialoger, men blivit besvikna. Detta utifrån att de haft större förväntningar på dialogens resultat eller att de blivit lovade ett mer aktivt deltagande än vad de upplever att de fått (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015; Al-Khamisi, 2015). Organisationer som istället använder sig av insiderstrategier och väljer att samarbeta med de offentliga institutionerna är generellt mer framgångsrika i att uppnå inflytande, men får samtidigt vara beredda på att förhandla och kompromissa (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015).

Slutligen bör något sägas om omfattningen av engagemanget i de sociala rörelserna. Det faktum att det inte finns någon vedertagen definition utgör naturligtvis ett hinder i att uppskatta omfattningen. Abrahamsson framhåller i flera rapporter (2013, 2015) att många unga idag, istället för traditionella politiska partier och det etablerade föreningslivet, använder sig av sociala rörelser och nätverk för att kanalisera sitt politiska engagemang. Resonemanget bygger på erfarenheter som Abrahamsson tillägnat sig genom intervjuer med ungdomar i olika socioekonomiskt utsatta områden inom ramen för det egna pågående forskningsarbetet. Kvantitativa data om fenomenets omfattning saknas dock, och är sannolikt tämligen svårt att samla in.

2.2 Det civila samhällets utveckling i Sverige

2.2.1 Civilsamhällets historiska utveckling

I alla moderna samhällen strukturerar staten i varierande utsträckning det civila samhället genom att skapa möjligheter, sätta gränser och stimulera utveckling i en viss riktning genom ekonomiska och juridiska styrmedel och incitament. I Sverige har civilsamhället ett fri- och rättighetsskydd etablerat sedan länge i grundlagarna och det finns inga civilrättsliga lagar som styr föreningslivet. Det har setts som angeläget att undvika att skapa ett krångligt och tidsödande regelverk, och istället uppmuntra medborgarna att bilda och delta i föreningar. Samtidigt bedriver staten en aktiv politik gentemot civilsamhället genom att på olika sätt styra och stödja föreningslivet. Detta sker bland annat genom ett ekonomiskt stöd till ungdomsorganisationer, idrottsrörelsen, nykterhetsrörelsen och folkbildningen.

Sverige har en historia av starkt samröre mellan staten och delar av föreningslivet. Folkrörelserna har i mångt och mycket fått sätta ramarna för hur en organisation bör utformas. Engagemang i dessa typer av civilsamhällesorganisationer ses i mångt och mycket som okontroversiellt och tas nästan för givet. Samtidigt är de politiska systemen öppna för påverkan från dessa typer av föreningar via exempelvis remissväsendet, vilket stimulerat bildandet av dem.

En bärande politisk idé i Sverige har länge varit att välfärdssystemet främst ska finansieras via skattesedeln och att utförare i första hand ska vara offentliga institutioner. Detta för att eliminera vad som uppfattats som förnedrande relationer mellan privata välgörare och enskilda medborgare. Istället har civilsamhället i Sverige i stor utsträckning utvecklats till en relation där civilsamhällesaktörerna får inflytande över politiska sakfrågor i utbyte mot legitimitet och lojalitet gentemot makthavarna. I andra

länder kan civilsamhället i större utsträckning bygga på individuella initiativ, där aktörerna i större utsträckning även tar ställning emot staten.

Under 2000-talet har dock ett antal politiska reformer istället inneburit ett närmande mot modellen där civilsamhället i större utsträckning får ta plats som välgörare. I samband med den för tillfället aktuella flyktingsituationen i Sverige har exempelvis en diskussion förts kring civilsamhällets roll i förhållande till det offentliga åtagandet.

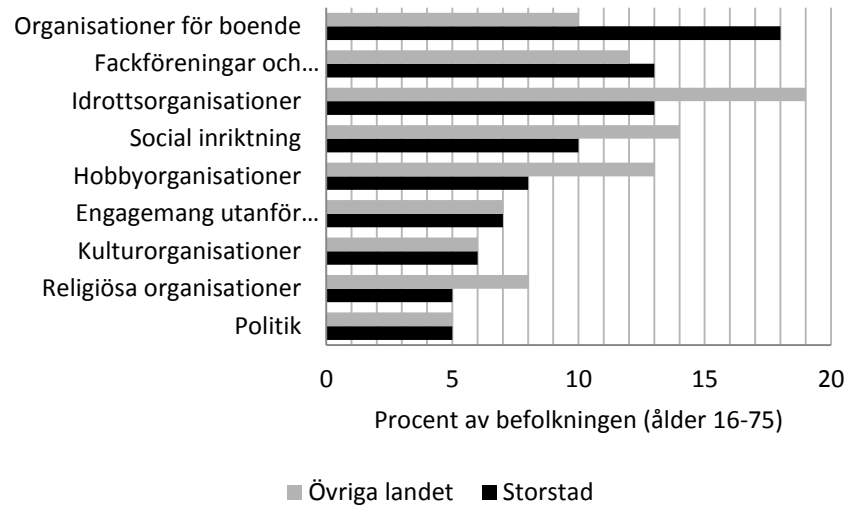
Studier av medlemskap har påvisat minskande medlemsantal för traditionella folkrörelseorganisationer som flertalet av de politiska partierna och LO-förbundens medlemsorganisationer. Samtidigt tycks nivån av ideellt engagemang i civilsamhället vara konstant över tid. Mellan 1992 och 2014 har stadigt cirka 50 procent av befolkningen uppgett att de i någon form ägnar sig åt ideellt arbete inom civilsamhället. Dessa två trender går att förstå bland annat genom att andelen passiva medlemmar i de traditionella organisationerna har minskat (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015) samt att medborgare i allt större utsträckning väljer att engagera sig i informella nätverk och organisationer (Abrahamsson, 2015).

2.2.2 Civilsamhället i storstäder

Sett till förekomsten av föreningar totalt sett i Sverige har orter i gles- och landsbygd relativt sett fler föreningar per capita än övriga kommuner. Stockholm skiljer dock ut sig från övriga kommuner i Sverige genom att också utgöra huvudsäte för många av de organisationer som har en riksorganisation. Med andra ord finns ett stort antal paraplyorganisationer med huvudsäte i Stockholm, vilket bidrar till att ekonomiska resurser och anställd personal koncentreras till stockholmsregionen. Den officiella statistiken över föreningar kan därmed i viss mening vara missvisande avseende Stockholm.

En annan skillnad mellan storstadsborna och boende i glesbygden är att de i storstäderna i mycket större utsträckning engagerar sig i organisationer som rör boende, framför allt genom ideellt arbete i bostadsrättsföreningar, vilket framgår av diagrammet nedan. Boende i storstäder är däremot i mindre utsträckning ideellt engagerade inom sociala hjälporganisationer, religiösa organisationer, idrotts- samt hobbyorganisationer. En förklaring till detta kan vara att det, i storstäderna finns ett större utbud av kommersiella alternativ samt att storstadsorganisationerna är större och därmed har större möjligheter att använda sig av arvoderad personal.

Figur 1. Andel ideellt arbetande av befolkningen per organisationskategori, boende i storstad jämfört med övriga (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015)

2.2.3 Engagemang och jämlikhet

En relevant fråga kopplat till engagemanget i civilsamhället är att titta på vilka det är som engagerar sig. I en internationell jämförelse spänner engagemanget i civilsamhället i Sverige ganska brett över en stor del av befolkningen. Detta beror delvis på att engagemanget inom civilsamhället är så pass utbrett och omkring hälften av Sveriges befolkning är aktiv i någon form. Det finns dock en tendens att det i större utsträckning är resursstarka personer som engagerar sig och är aktiva. Kvinnor utan akademisk utbildning är till exempel relativt sett underrepresenterade bland dem som är aktiva inom civilsamhället. Även om officiell statistik över hur engagemanget i civilsamhället fördelas mellan olika stadsdelar i Stockholm saknas, finns det därmed anledning att anta att socioekonomiskt svagare områden har färre engagerade inom civilsamhället än socioekonomiskt starkare områden.

Mot bakgrund av detta kan det vara på sin plats att vara vaksam på den vikt som fästs vid civilsamhällets politiska inflytande. Om de som är engagerade inom civilsamhället inte är representativa för befolkningen som helhet finns det en risk att den politiska jämlikheten försämras och att socioekonomiskt starka grupper politiska intressen får prioritet framför socioekonomiskt svagare grupper intressen. För att möjliggöra ett jämlikt deltagande blir det således viktigt för offentliga aktörer att analysera vilka civilsamhällesaktörer som nås av olika satsningar och vid behov komplettera dessa med ett uppsökande arbete. I annat fall finns en

risk att insatserna ytterligare stärker organiseringen av grupper som redan är resursstarka på bekostnad av de mer resurssvaga.

Civilsamhället i socioekonomiskt utsatta områden verkar också på många sätt under andra förutsättningar. I takt med att service flyttat från dessa områden, har civilsamhället fått en allt mer framträdande roll. Det framstår i vissa fall som ett av få alternativ för att tillhandahålla viss service som efterfrågas av medborgarna. Detta har skapat en del positiva exempel på självorganisering samtidigt som det kan finnas en brist på koordinering (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015).

Parallellt med detta får nätverk som sträcker sig över de nationella gränserna, så kallade transnationella nätverk, en allt starkare betydelse, i synnerhet i bostadsområden där många har sin bakgrund i andra länder. Engagemanget kan, i dessa områden, också komma att kanaliseras inom civilsamhällesaktörer som bedriver verksamhet och påverkan i andra länder, istället för det egna lokalsamhället. Denna typ av engagemang förbises ibland i forskning som enbart studerar formella organisationer (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015). Sammanfattningsvis är det tydligt att behoven skiljer sig åt i olika delar av staden, vilket bör tas hänsyn till vid utformning av insatser gentemot civilsamhället i de olika områdena.

2.2.4 Utmaningar för det mindre etablerade civilsamhället

Staten och kommuner kan, genom ekonomiskt stöd, ha en styrande effekt på det civila samhället. I vissa fall förutsätter de offentliga bidragssystemen att det finns en nationell paraplyorganisation som den lokala föreningen är sammanlänkad med, för att kunna komma ifråga för bidrag. De organisationer som har en hög grad av professionalisering är framför allt de nationella paraplyorganisationerna. Dessa organisationer är ofta mer benägna än andra att försöka påverka beslutsfattare. De som lyckas bäst med sitt påverkansarbete på lokal nivå är de organisationer som redan har ett upparbetat samarbete med kommunen. Tjänstemän kan, utifrån upparbetade samarbeten, komma att styra i vilken utsträckning olika civilsamhällesaktörer får tillgång till påverkansmöjligheter. En ökad byråkratisering av bidragsansökandet missgynnar därmed framför allt mindre organisationer som inte har samma överblick över regelverket och kompetens och resurser för att formulera ansökningar, jämfört med de etablerade organisationerna.

Widehammar (forthcoming) framhåller i en undersökning med fokus på det mindre etablerade civilsamhället i Göteborg att det är ett problem att många tjänstemän inom Göteborgs Stad främst har

kontakt med mer etablerade och kända föreningar. Det förstärker strukturer där vissa får tillgång till forum, inflytande, information och resurser och andra ställs utanför. Flera civilsamhällesaktörer tar i Widehammars undersökning upp svårigheten att komma in och etablera kontakter med offentliga aktörer som ny organisation.

Det kommunala stödet till civilsamhället ligger utanför kommunens obligatoriska uppgifter i kommunallagen, vilket gör att kommunerna har en relativt stor möjlighet att skapa egna riktlinjer för hur stödet ska utformas. Detta medför också att stödet kan se olika ut på olika håll.

2.3 Civilsamhälle och socialt kapital

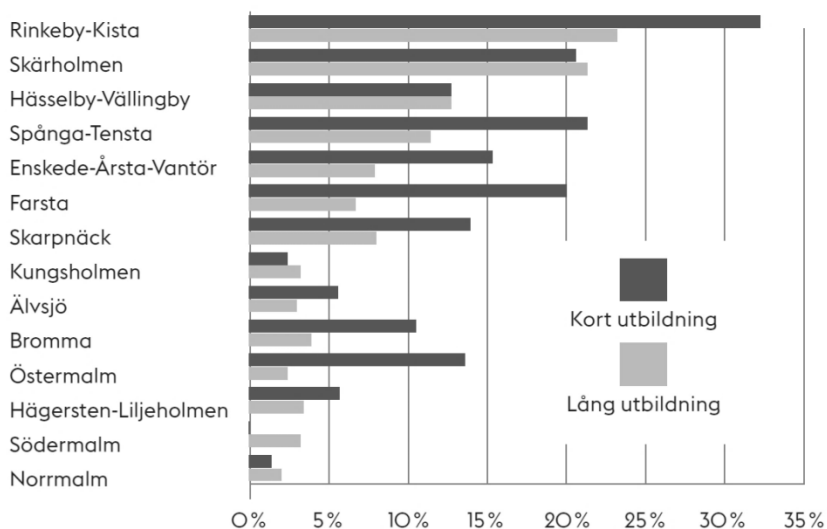
Det civila samhällets betydelse för att främja socialt kapital har ägnats en hel del uppmärksamhet inom forskningen. Socialt kapital är en resurs som kan finnas både på individ- och samhällsnivå. På samhällsnivå studeras ofta effekterna av socialt kapital genom social sammanhållning, integration och social kontroll. På individnivå handlar det istället om tillit, förtroende och produktiva sociala nätverk. Dessa nätverk kan vara både formella eller informella och är bland annat viktiga för att öka möjligheten att finna arbete, få möjlighet till social rörlighet samt för att uppleva frihet. I empiriska undersökningar mäts ofta socialt kapital genom socialt tillit och medborgerligt engagemang (vanligtvis mätt genom medlemskap i föreningar).

2.3.1 Olika former av tillit

Tillit är, som nämnts ovan, en viktig del av det sociala kapitalet. Sverige betraktas i jämförelse med de flesta andra länder som ett högtillitssamhälle. Tilliten varierar dock inom landet, där socioekonomiskt svagare grupper i allmänhet lägre har tillit än socioekonomiskt starka grupper. Det gäller både den generella och den vertikala tilliten. Generell tillit (benämns ibland även horisontell tillit) syftar på om invånarna anser att det går att lita på folk i allmänhet i samhället. Vertikal tillit handlar istället om förtroendet för gemensamma institutioner som myndigheter och andra offentliga organ, organisationer samt även företag. En tredje form av tillit kallas lokalsamhällestillit, och speglar uppfattningen att det går att lita på människor i det egna bostadsområdet. Hög lokalsamhällestillit innebär en starkare vilja att samarbeta med andra i närområdet för att lösa gemensamma problem, vilket på sikt kan främja social sammanhållning, hälsa och välbefinnande.

Figur 2. Lokalsamhällestillit i Stockholms stad (Trygghetsmätningen, 2014)

Andel med låg tillit till andra människor i bostadsområdet
Kort resp. lång utbildning, 25–74 år

Lokalsamhällestilliten varierar än mer mellan olika delar av landet och mellan olika bostadsområden än vad den generella tilliten gör. Det finns indikationer på att i synnerhet storstäderna i Sverige uppvisar sjunkande nivåer av tillit. Det gäller främst lokalsamhällestilliten vilket tros hänga samman med den växande geografiska segregationen, skillnader i inkomster samt mångfald. Anledningen till att lokalsamhällestilliten är lägre i områden som präglas av hög mångfald har diskuterats inom forskningen. En förklaring som lyfts fram är att människor har en inneboende tendens till att föredra umgänge med personer som liknar dem själva. En högre grad av olikhet skulle därmed få till följd att människor drar sig undan varandra. Dock har annan forskning pekat på att olikhet i sig inte behöver leda till mindre tillit. Däremot påverkar ojämlikhet känslan av att inte dela samma livsöde och ha samma möjligheter som de som har en annan inkomstnivå, vilket i sin tur påverkar framtidstron och tilliten negativt. Studier har också visat att det är segregering och avsaknaden av kontakter och sociala band, snarare än mångfald i sig, som påverkar lokalsamhällestilliten negativt.

Statistik från Stockholms läns landstings folkhälsoenkät som redovisas i rapporten Skillnadernas Stockholm (2015) visar dock att lokalsamhällestilliten mellan människor har ökat för såväl män som kvinnor i nästintill samtliga av Stockholms stads stadsdelsområden 2002-2014, men att skillnaderna i lokalsamhällestillit mellan

områdena är stor och samvarierar med socioekonomiska förutsättningar.

Känslan av att inte ha samma livsvillkor och möjligheter i livet, vilket ofta är fallet i socioekonomiskt utsatta områden, påverkar framtidstron och tilliten i lokalsamhället negativt.

2.3.2 Civilsamhällets betydelse för det sociala kapitalet

Den amerikanske statsvetaren Robert Putnam har, utifrån studier av skillnader i socialt kapital, pekat ut civilsamhället som den enskilt viktigaste arenan för skapandet av socialt kapital. Ett vitalt och utbrett civilsamhälle möjliggör, enligt Putnam, att människor som är ytligt bekanta med varandra, länkas samman i sociala nätverk. Dessa nätverk är grunden i formandet av ett socialt kapital. Mot bakgrund av detta har både Världsbanken och den svenska staten understött åtgärder som stimulerar och stärker civilsamhället.

Statsvetaren Bo Rothstein vid Göteborgs universitet menar å sin sida att alla föreningar inte är enbart positiva för demokrati, vilket bland annat exemplifieras med att föreningar under mellankrigstiden i Tyskland knappast bidrog till tillit och samförstånd mellan medborgare. Tillit mellan människor, menar Rothstein, skapas istället av staten genom rättvisa och välfungerande offentliga institutioner. Om medborgarna upplever att de offentliga institutionerna går att lita på, kommer deras tillit till andra personer i samhället också att öka.

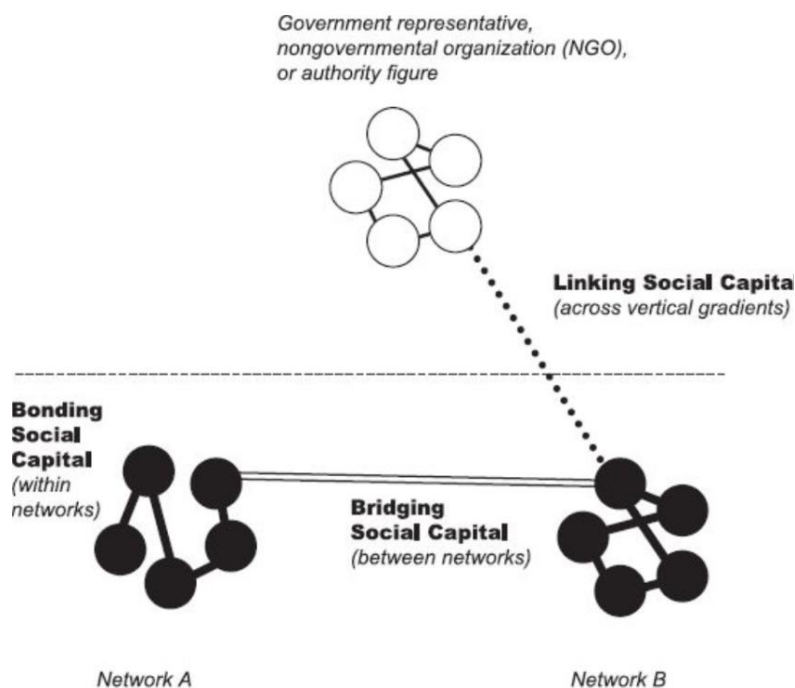
Det finns således diametralt motsatta syner på huruvida civilsamhället bidrar till att skapa eller upprätthålla ett socialt kapital eller inte. En position betonar civilsamhällets positiva betydelse för demokratin, medan den andra positionen betraktar civilsamhällets roll för skapandet och upprätthållandet av tillit människor emellan som mer eller mindre irrelevant och betonar de offentliga institutionernas roll i att skapa och upprätthålla tillit människor emellan.

Det är dock möjligt att inta en även tredje position som balanserar dessa två ståndpunkter. Denna position erkänner betydelsen av offentliga institutioner för att upprätthålla den generella tilliten människor emellan är stor. I stället för att betrakta det civila samhället som något som i första hand påverkar aktiva individer på ett personligt plan kan det vara fruktbart att betrakta det civila samhället på organisationsnivå, där människors intressen aggregeras. För att de offentliga institutionerna ska kunna svara upp mot medborgarnas förväntningar och krav samt uppfattas som legitima krävs ett viss mått av lyhördhet och anpassning från de offentliga institutionernas sida.

2.3.3 Olika former av socialt kapital

Det sociala kapitalet kan delas in i sammanbindande (bonding), överbryggande (bridging) och sammanlänkande (linking) socialt kapital. I sammanhang där människor med olika bakgrund möts och bygger relationer skapas ett överbryggande socialt kapital, vilket kan få många positiva effekter för samhället så som ett ökat samhällsengagemang, ökad tillit och ett ökat deltagande i samhället. I det sammanhang som en geografiskt segregerad stad som Stockholm utgör, blir arenor för överbryggande socialt kapital särskilt viktigt eftersom boendesegregationen kan bidra till minskade kontaktytor mellan människor med olika bakgrunder och socioekonomiska förutsättningar (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015).

Figur 3. Sammanbindande (bonding), överbryggande (bridging) och sammanlänkande (linking) socialt kapital (Aldrich, 2012)

Det sammanbindande kapitalet skapas framför allt när sammanhållning stärks mellan personer som liknar varandra. Inom civilsamhällesorganisationer som består av människor från samma bakgrund och som liknar varandra främjas framför allt ett sammanbindande socialt kapital (Wallman Lundåsen & Trägårdh, 2015).

Det sammanlänkande sociala kapitalet syftar slutligen på de sociala relationer som fogar samman människor från olika

positioner inom tydliga maktstrukturer. Även om alla tre former av socialt kapital är viktiga ur ett folkhälsoperspektiv (Engström, Järleborg. & Hallqvist, 2005) så är det ur ett kommunalt perspektiv viktigt att beakta hur stöd till olika aktörer i civilsamhället kan förväntas främja olika former av tillit och socialt kapital.

3. Stockholms stads samverkan med civilsamhället

Det finns idag ingen tillgänglig statistik över civilsamhället uppbrutet på stadsdelsnivå i Stockholm. Detta kapitel bygger på ett antal interna utredningar och kvalitativa undersökningar som gjorts inom Stockholms stad rörande stadens samverkan med civilsamhället idag samt utvecklingsbehov och -möjligheter. Därtill har en grupp studenter vid OpenLabs masterprogram har under hösten 2015 arbetat med en utmaning som handlar om hur staden kan hitta former för att samverka med och ta tillvara på det engagemang som finns hos nya sociala rörelser/nätverk. Resultatet från deras arbete presenteras också i detta kapitel.

3.1 Samverkan med civilsamhället idag

I Stockholms stad finns ett rikt föreningsliv, som staden har en långvarig samverkan med. Samverkan med civilsamhället kan ske utifrån olika syften. Det kan handla om att förbättra folkhälsan, stärka demokratin och delaktigheten, öka tryggheten eller utveckla välfärden. Samverkan kan ske utan ersättning eller i form av bidrag eller stöd för olika aktiviteter eller insatser. Det kan även handla om att bedriva verksamhet genom att bilda partnerskap.

Arbetsmarknadsnämnden har till exempel tecknat tre så kallade IOP-avtal (Idéburet Offentligt Partnerskapsavtal) på integrationsområdet med organisationerna Individuell människohjälp och Internationella bekantskaper. Ett IOP-avtal innebär att ett samarbetsavtal tecknas inom ett område där varken upphandling eller föreningsbidrag är lämpliga. Det ska vara en verksamhet som är långsiktig och där ingen direkt ekonomisk vinning finns. Partnerskapet ingås så att båda parter har inflytande över verksamheten och bidrar med resurser.

De kommunala bostadsbolagen; Svenska Bostäder, Familjebostäder och Stockholmshem, samverkar också med civilsamhället.

Familjebostäder beskriver till exempel i VD-kommentarerna avseende budget 2016 hur de samverkar med civilsamhället och andra offentliga aktörer för att öka kunskapen om våld i nära relationer. De arbetar även tillsammans med det lokala civilsamhället och näringslivet för att bidra till en positiv utveckling i socioekonomiskt utsatta områden. Detta sker bland annat genom sponsring av läxhjälp, idrottsevenemang, nattvandring med mera.

3.1.1 Föreningsbidrag i Stockholms stad

Flera av stadens nämnder har, utifrån kommunfullmäktiges reglemente, i uppgift att lämna bidrag till föreningar genom stöd till kulturella och sociala verksamheter för barn, ungdomar och äldre, till demokratisk fostran, idrottsutveckling och till att främja folkhälsan.

Verksamheterna bör vara av social karaktär, rikta sig till en målgrupp som nämnden har ansvar för i sin reguljära verksamhet och fungera enligt demokratiska principer. Nämnderna kan utifrån kommunfullmäktiges reglemente, precisera riktlinjer och kriterier för bidragsgivningen och vilka målgrupper den riktar sig till.

Idrottsnämnden är en stor bidragsgivare och har väl genomarbetade kriterier. Bidragen riktar sig till ideella föreningar med verksamhet för barn och unga samt personer med funktionshinder. Bidragen syftar till att genom en bred föreningsverksamhet ge möjlighet till omfattande och stimulerande fritidsverksamheter.

Kulturnämnden arbetar med att stödja Stockholms fria kulturliv och föreningsliv. Nämnden ger ekonomiskt stöd till verksamheter och projekt i hela staden som arbetar professionellt med kultur, integrationsfrågor eller med att stärka de nationella minoriteternas kultur. Nämnden ger också bidrag till folkbildningen och till stadens hemgårdar och samlingslokaler.

Äldre- och socialnämnden ger bidrag till föreningar som är verksamma över hela staden och som riktar sig till äldre respektive bedriver social verksamhet.

År 2014 betalade stadens nämnder ut ungefär 384 mnkr i föreningsbidrag. Siffran är hämtad ur stadens ekonomisystem och bör betraktas som en ungefärlig uppgift.

Idrottsnämnden för statistik över hur medlemsaktivitetsbidraget, som är den stora andelen av de bidrag som fördelas av nämnden, fördelas mellan könen. År 2014 tillföll 63 procent av bidraget pojkar och 37 procent flickor. Socialnämnden gjorde under hösten 2015 en enkel enkätundersökning bland de organisationer som de fördelar bidrag till vilken besvarades av 70 av 120 organisationer. Utfallet visar att bidraget hos dessa organisationer kommer till 52 procent män och 48 procent kvinnor till godo. Kulturnämnden saknar heltäckande statistik över hur deras föreningsbidrag fördelar sig utifrån kön.

3.1.2 Kartläggning av samverkan med civilsamhället

Under hösten 2015 gjordes en kartläggning vid stadsledningskontoret med syftet att undersöka hur staden kan

utveckla sitt strategiska samarbete med, och stöd till, det civila samhället. Kartläggningen genomfördes i form av gruppintervjuer med tjänstemän och representanter från civilsamhället.

Tjänstemännen kom från fyra stadsdelsförvaltningar (Spånga-Tensta, Hässelby-Vällingby, Skarpnäck och Skärholmen) samt från idrotts-, kultur och socialförvaltningen. Civilsamhällets representanter kom från olika lokala organisationer i de fyra stadsdelsområdena ovan. Av kartläggningen framkom flera resultat med relevans för denna rapport.

Grad och typ av samverkan varierar påtagligt mellan de olika stadsdelsförvaltningarna som deltog i kartläggningen. Vissa förvaltningar har en väl utvecklad samverkan med civilsamhället, medan andra väljer att i första hand lösa frågor internt i förvaltningen. Detta mönster framhålls såväl från tjänstemän, som från civilsamhällets aktörer. Samtliga 14 stadsdelsförvaltningar fördelar i någon mån bidrag till det lokala civilsamhället, men omfattningen varierar påtagligt, liksom hur riktlinjerna för detta har utformats.

Fackförvaltningarna, som fördelar en stor andel bidrag till föreningar i staden, framhåller att handlägningsrutiner och effektiviteten i arbetet skulle förbättras om staden tog ett helhetsgrepp om föreningsbidragen, digitaliserade handlägningsprocessen och införde en gemensam ingång för alla föreningar som vill ansöka om bidrag. Förvaltningarna saknar en centralt koordinerande funktion som skulle kunna bedriva övergripande verksamhetsutveckling för bidragsverksamheten i staden. Både fack- och stadsdelsförvaltningarna menar att det vore värdefullt med ett centralt ramverk och riktlinjer för detta arbete.

Ett behov som lyfts i kartläggningen av både tjänstemän och civilsamhälle är behovet av mötesplatser, i synnerhet för äldre ungdomar samt generationsöverskridande mötesplatser. Flera av civilsamhällets aktörer anser att dessa mötesplatser skulle kunna drivas av civilsamhället.

Kulturförvaltningen håller i olika nätverk, mötesplatser och öppet hus för civilsamhället, som bland annat syftar till att förvaltningen ska få bättre kunskap om villkoren och förutsättningarna för kulturföreningarna. Socialförvaltningen tror att det skulle vara värdefullt om det fanns utrymme att fokusera mer på främjande insatser. Idag räcker tiden och resurserna endast till för handläggning av projektansökningar. Ett främjande arbete skulle innefatta arbete med samordning av nätverk med föreningar kring olika frågor. På så sätt skulle kunskap om den verkliga föreningarna befinna sig i kunna inhämtas och information förmedlas ut till föreningarna på ett enkelt sätt. Dessutom skulle

föreningarna kunna utveckla sina nätverk och knyta värdefulla kontakter med varandra.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning arbetar strukturerat med att stödja och samverka med civilsamhället i stadsdelsområdet. Bland annat bistår de föreningar i att ansöka om bidrag från olika finansiärer. Stadsdelsförvaltningen har tagit på sig rollen att fungera som en lots mellan föreningar, myndigheter och andra förvaltningar i staden, vilket uppskattas av de organisationer som deltog i kartläggningen. Även Skärholmens stadsdelsförvaltning arbetar med att matcha olika aktörer i stadsdelsområdet med relevanta myndigheter. De arrangerar därtill nätverksmöten där civilsamhällesorganisationerna kan bygga nätverk i syfte att skapa en större känsla av samhörighet med området. Stadsdelsförvaltningen arbetar även aktivt med att föra samman olika civilsamhällesaktörer som de tror kan ha nytta av varandra. Till exempel kan föreningar som går samman i större projekt ha bättre chans att erhålla statligt stöd. Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning håller på att utveckla ett utbildningspaket i hur föreningsarbete bedrivs, anpassat till de lokala förhållandena, i syfte att stärka det lokala föreningslivet.

De organisationer som uppger att de har god relation med Stockholms stad är framför allt de mer etablerade organisationerna som verkat i staden under en längre tid. Flera av civilsamhällets aktörer menar att staden måste bli bättre på att arbeta uppsökande gentemot det civila samhället för att kunna fånga upp idéer och initiativ från medborgarna och omsätta dessa till verksamhet. På så sätt skulle också andra än de redan etablerade organisationerna som staden redan har upparbetade samarbeten med, kunna nås. Stockholms stad är idag ineffektiv i att fånga upp det engagemang som finns lokalt, vilket kan leda till att engagemanget falnar.

3.2 Utvecklingsmöjligheter rörande samverkan med civilsamhället

I detta avsnitt beskrivs tre utredningar av, eller på uppdrag av, Stockholms stad som belyser olika utvecklingsmöjligheter för hur kommunen kan utveckla sin samverkan med civilsamhället. Den första utredningen handlar om sociala rörelser och har initierats på uppdrag av Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Övriga två har genomförts av Stockholms stad under senare år och tangerar på flera punkter denna rapports fokus.

3.2.1 Samverkan med sociala rörelser

Ideella föreningar har länge varit en viktig samverkanspart för Stockholms stad, och det offentliga bidragssystemet förutsätter idag att den ansökande formellt har bildat en ideell förening. Samtidigt förefaller det civila samhället i Stockholm och Sverige vara under förändring. Invånarnas ideella engagemang tar sig nya vägar, där det traditionella föreningsarbetet med utgångspunkt i stadgar, styrelser och årsmöten lockar färre, samtidigt som nya sociala rörelser och mer löst sammansatta nätverk spelar en allt större roll.

Mot bakgrund av detta fick en grupp studenter vid OpenLabs masterprogram hösten 2015 i uppdrag att arbeta med utmaningen hur staden kan hitta former för att samverka med och ta tillvara på engagemanget hos nya sociala rörelser och nätverk. I studenternas slutrapport (Dipesh Dugar et al., 2016) beskrivs hur en ömsesidig brist på förtroende initialt identifierades som ett centralt hinder för samverkan mellan Stockholms stad och sociala rörelser. Stadens omfattande och byråkratiska rutiner pekades ut som ett annat hinder. Detta känns även igen från Widehammars rapport (forthcoming) där en informant beskriver hur de byråkratiska och formella trösklarna för hur man måste organisera sig i en förening gör att det är många som stängs ute. Informanten beskriver vidare att ”systemen inte passar för de i förorten utan är för de typer som gillar att gå på möten och skriva protokoll”.

Flera möjliga koncept ämnade att lösa utmaningen utvecklades och presenterades av studentgruppen vid en konceptleverans i början av november 2015. I de efterföljande samtalen med tjänstemän i Stockholms stad pekades några av koncepten ut som särskilt intressanta och studenterna valde att arbeta vidare utifrån dessa koncept.

Ett av dessa koncept handlar om att utveckla stadens arbete med omvärldsbevakning av sociala rörelser och nätverk för att möjliggöra tidiga och främjande kontakter. Det finns idag en ömsesidig brist på kunskap mellan de två parterna, där Stockholms stad, som är van att samarbeta med etablerade föreningar, har svårare att förstå hur de ofta platta organisationerna och nätverken fungerar. Tanken med detta koncept är att staden i ett tidigt skede ska kunna ta tillvara på engagemanget i en fråga och förebygga potentiella konflikter genom tidig dialog. I omvärldsbevakningen kan aktuella frågor fångas upp för att bygga kunskap och skapa en bättre förståelse för de lokala sociala rörelserna i staden, och hur dessa kan bidra till Stockholms utveckling.

Ett annat koncept som pekades ut som intressant att vidareutveckla handlade om att utse facilitatorer som kan underlätta och moderera dialogen mellan staden och sociala rörelser i de fall dialog är svår att få till stånd. Facilitatorerna ska vara personer med

förtroendekapital hos både Stockholms stad och de sociala rörelserna.

I det efterföljande arbetet sammanfördes de två koncepten till ett helhetsförslag som presenterades vid OpenLabs konceptleverans i januari 2016. I utformandet av det slutliga förslaget identifierades också ett antal behov som behöver mötas för att uppnå goda relationer mellan Stockholms stad och sociala rörelser. Det handlar bland annat om att erkänna de sociala rörelsernas sakkunskap och engagemang, att möjliggöra för olika rörelser att knyta kontakter med varandra, samt att de sociala rörelserna behöver få behålla ägandeskap för frågorna kring vilka samverkan ska ske.

I det slutgiltiga förslaget föreslås Stockholms stad skapa en oberoende stiftelse eller fond som kan fördela ekonomiska medel för hållbar samhällsutveckling till initiativ som sociala rörelser står bakom. Medlen bör enligt förslaget fördelas i form av stipendier till enskilda individer i likhet med de forskningsstipendier som fördelas av olika forskningsinstitut. Bildandet av stiftelsen eller fonden fyller flera olika syften. Ett av dessa är att möta behovet av ekonomiskt stöd för att göra en samhällsinsats, utan att behöva bilda en formell förening. På så sätt kan engagemanget hos medborgare fångas upp på ett tidigare skede, innan det eventuellt falnar. Denna uppfattning ligger i linje med Widehammars rapport (forthcoming) där röster från det mindre etablerade civilsamhället betonar att de helst inte vill bilda en formell förening. De ser det som ett hinder och en tröskel för engagemang och organisering, eftersom medlemskap innebär ett ställningstagande för organisationen till skillnad från att som nu bara kunna komma och vara med. Widehammar pekar också på en "föreningströtthet" och motstånd till formalitet och byråkrati i form av årsmöten och protokoll som tar död på lust och energi.

Ett annat syfte med stiftelsen eller fonden är att den ska kunna fungera som en maktneutral facilitator som kan bidra till att skapa en bättre dialog och en bättre samverkan mellan Stockholms stad och de sociala rörelserna. Därtill skulle stiftelsen eller fonden kunna fånga upp kunskap om de sociala rörelserna som den kan förmedla vidare till Stockholms stad. Med denna kunskap som bas, kan staden vid behov få information om vilka rörelser eller nätverk som i olika delar av staden besitter relevant kunskap och expertis i särskilda frågor. Dessa kan, förslagsvis mot arvode, bli aktuella att involvera i lokala samarbetsgrupper som bildas för att möta olika behov i staden. Stiftelsen eller fonden kan även utbilda stadens medarbetare i omvårdsbevakning, för att skapa en bättre förståelse för den sociala miljö de verkar i, och skapa bättre förutsättningar att förutse samhällsförändringar och agera mer proaktivt.

3.2.2 Utvecklingsprogram för enskilda och föreningar i ytterstaden

I Stockholms stads budget för 2014 gavs arbetsmarknadsnämnden i uppdrag att utreda förutsättningarna för att genomföra ett utvecklingsprogram för personer med ett brett nätverk i områden som präglas av utanförskap. Uppdraget redovisades i december 2014 i en kortare rapport. Som en del av uppdraget intervjuades personer som verkar inom ideella rörelser i områden präglade av utanförskap i Stockholm, bland annat rörande behov av ledarskapsutbildning. Föreningar och ideella krafter uttryckte i utredning bland annat ett behov av kunskap om stadens organisation för att bättre kunna "hitta rätt i staden". De önskade också bättre kunskap för att kunna påverka de frågor som de arbetar med och för att förstå vilken service staden erbjuder och vilka skyldigheter de själva som förening eller ensam aktör har. Föreningsekonomi och administration framhölls återkommande som svagare områden där många är i behov av stöd och hjälp. Kompetenshöjning av föreningsaktiva pekades i vissa fall ut som en möjlighet att säkra ett långsiktigt lokalt engagemang.

Inom ramen för uppdraget besökte också ett ledarskapsprogram för immigranter i New York, och ett tänkbart upplägg för ett utvecklingsprogram inspirerat av New Yorks arbete med att stärka integration genom ledarskapsutbildning togs fram. Syftet med det föreslagna programmet var att stärka demokratiarbetet och människors möjlighet att göra sina röster hörda och påverka i staden. I korthet innefattade förslaget till program två olika utbildningar som under en period på två år skulle prövas. En utbildning där civilsamhället, offentlig sektor, näringslivet och akademien skulle kunna mötas och utarbeta en bättre förståelse för varandras mål, begränsningar och arbetssätt med syfte är att stärka samarbete över sektorsgränser. En andra utbildning föreslogs för enskilda och föreningar som arbetar i socialt utsatta områden. Förslaget har ännu inte omsatts i praktiken.

3.2.3 Samordning av föreningsbidrag

Under hösten 2014 genomfördes en förstudie i syfte att identifiera möjliga insatser för samordning av förvaltningarnas processer för föreningsbidrag. Förstudien identifierade flera möjliga insatser för ökad samordning dels på övergripande nivå, men även i förvaltningarnas egna arbetsprocesser för beredning av förenings- och organisationsbidrag. På övergripande nivå identifierades ett

behov av centrala riktlinjer som kan ge ett ramverk för insatser för informationshantering, kommunikation, metodik, kvalitet och liknande. Riktlinjerna föreslogs utvecklas och förvaltas av en centralt samordnande funktion. Vidare identifierades behov av, vilja till, och möjligheter för, digitalisering av förvaltningarnas processer. I förstudien föreslogs att ett utvecklingsarbete skulle inledas för att digitalisera förvaltningarnas processer för förenings- och organisationsbidrag.

4. Rekommendationer och åtgärdsförslag

Utifrån de underlag som redovisats i tidigare kapitel har totalt 12 åtgärdsförslag strukturerade under sex övergripande rekommendationer tagits fram, vilka presenteras i detta kapitel. Rekommendationerna och åtgärdsförslagen syftar till att peka ut en riktning för hur Stockholm ska kunna bli en jämlik och socialt hållbar stad, med utgångspunkt i utvecklingsområdet

4.1 Främja och skapa jämlika förutsättningar för det lokala civilsamhället

Stadsledningskontorets kartläggning över hur staden samverkar med det civila samhället visar att flera stadsdelsförvaltningar samverkar strukturerat och stödjande med civilsamhället, men också att detta arbetssätt är mindre etablerat i andra delar av staden. Det kan handla om att fungera som en lots mellan civilsamhället, myndigheter och andra förvaltningar i staden samt att stötta organisationerna i bokföring, föreningsarbete och att ansöka om bidrag från olika finansiärer. Av kartläggningen framgår också att flera civilsamhällesaktörer menar att staden måste bli bättre på att arbeta uppsökande gentemot det civila samhället för att kunna fånga upp idéer och initiativ från medborgarna och därmed också nå andra än de redan etablerade organisationerna, som staden redan har upparbetade samarbeten med. I Nilsson och Listerborns underlagsrapport (2015) till 2014 års demokratiutredning föreslås införandet av föreningslotsar i syfte att stödja civilsamhället och göra kontakterna med det mer enhetliga och transparenta. Widehammar trycker i sin rapport (forthcoming) på behovet av en utåtriktad verksamhet som informerar och ger stöd särskilt åt nya och mindre organisationer.

Wallman Lundåsen och Trägårdhs underlagsrapport (2015) lyfter att de mer etablerade organisationerna ofta har ett upparbetat samarbete med kommunen och dessutom oftast är de som lyckas bäst med sitt påverkansarbete. Tjänstemän kan förstärka detta mönster genom att, utifrån upparbetade samarbeten, direkt eller indirekt, styra i vilken utsträckning olika civilsamhällesaktörer får tillgång till påverkansmöjligheter.

Av arbetsmarknadsnämndens utredning (2014) om ett utvecklingsprogram för personer i områden som präglas av utanförskap, framgår att föreningar har ett behov av kunskap om stadens organisation för att bättre kunna "hitta rätt i staden", påverka och få inflytande i de frågor man arbetar med. Nilsson och Listerborn (2015) föreslår att ungdomar utbildas och anlitas som

kanslistor och ledare i lokala föreningar, finansierade av staten eller kommunen. Syftet med detta skulle dels vara att ge föreningarna en resurs de saknar i dagsläget, dels att skapa fler arbetstillfällen.

4.1.1 Åtgärd: Etablera lotsar för civilsamhället i stadsdelsnämnderna.

Beskrivning: Kommunstyrelsen initierar och leder ett arbete med att etablera och utveckla lotsar för civilsamhället i alla stadsdelsnämnder. Syftet är att främja starka lokalsamhällen och skapa likvärdiga villkor och förutsättningar för mindre etablerade civilsamhällesorganisationer. Detta kan göras genom bildandet av nätverk, erfarenhetsutbyten, utbildningar och metodutveckling. Det uppsökande arbetet gentemot civilsamhället kan särskilt behöva utvecklas.

Pågående arbete: Det finns flera goda exempel lokalt i staden, däribland i Skarpnäcks och Skärholmens stadsdelsnämnder, att utgå ifrån och bygga vidare på. Samtliga stadsdelsnämnder bedriver ett aktivt demokratiutvecklingsarbete, med stöd av de demokrati- och utvecklingsmedel som avsatts för detta ändamål. Denna åtgärd ligger i linje med detta arbete.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samverkan med stadsdelsnämnderna.
Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.1.2 Åtgärd: Implementera ett utvecklingsprogram för aktörer inom det civila samhället

Beskrivning: Ett utvecklingsprogram för aktörer inom det civila samhället bör tas fram och implementeras i första hand i socioekonomiskt utsatta områden. Programmet bör innefatta kunskap om stadens organisation, föreningsekonomi, administration samt vilka påverkansmöjligheter, skyldigheter och rättigheter som civilsamhället har i förhållande till staden. Innehåll, budget och organisation för programmet är några frågor som behöver utredas vidare. Erfarenheter från bland annat Farstas och Spånga-Tenstas stadsdelsnämnder bör tas tillvara i detta arbete.

Pågående arbete: Farsta stadsdelsnämnd har i projektet Ung livserfarenhet utvecklat ett program för ungdomar mellan 17-22 år som står långt från arbetsmarknaden. Syftet är att utbilda dem till idrottsledare och ge dem praktiska erfarenheter genom att arbeta inom det ideella föreningslivet. Satsningen bedöms av nämnden ha fallit ut väl och erfarenheter från denna bör tas i beaktande vid utformande av ett utvecklingsprogram. Spånga-Tensta stadsdelsnämnd utvecklar ett utbildningspaket om hur föreningsarbete bedrivs, anpassat till de lokala förhållandena, i syfte att stärka det lokala föreningslivet. Stockholms stads integrationsförvaltning, som lades ner 2005, organiserade central

stöd till föreningar bland annat genom utbildningar i föreningskunskap, föreningsekonomi, bokföring samt projektkunskap och ansökning av projektmedel. Erfarenheterna från det arbete som då genomfördes bör också tas tillvara.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samverkan med stadsdelsnämnderna.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.2 Kvalitetssäkra och effektivisera hanteringen av föreningsbidrag

I Stockholms stad finns ett rikt föreningsliv. Idrottsförvaltningen, kulturförvaltningen, socialförvaltningen och de olika stadsdelsnämnderna stödjer föreningarna på olika sätt, till exempel genom att ge bidrag. Med flera olika förvaltningar inblandade i att fördela föreningsbidrag ökar behovet av samordning och tydligare direktiv om vem som kan söka bidrag var.

I den utredning som gjordes av stadsledningskontoret hösten 2014 identifierades ett behov av centrala riktlinjer som kan ge ett ramverk för insatser för informationshantering, kommunikation, metodik, kvalitet och liknande. Vidare identifierades behov, vilja och möjligheter att digitalisera förvaltningarnas process för förenings- och organisationsbidrag. I stadsledningskontorets kartläggning av samverkan med civilsamhället från 2015 framträder också ett behov bättre samordning mellan de förvaltningar som fördelar bidrag. Förvaltningarna framhåller att handläggningsrutiner och effektiviteten i arbetet skulle förbättras om staden tog ett gemensamt tag om föreningsbidragen, digitaliserade handläggningsprocessen och införde en gemensam ingång för alla föreningar som vill ansöka om bidrag. De saknar en centralt koordinerande funktion som kan bedriva övergripande verksamhetsutveckling för bidragsverksamheten i staden. Både fack- och stadsdelsförvaltningarna menar att det vore värdefullt med ett ramverk och riktlinjer för detta arbete.

Även Malmökommissionen har föreslagit ”en väg in” till kommunen för civilsamhället, samt ett kommunövergripande ramverk för bidragsgivning, som ska kunna ge ett mer rättvist bemötande/bedömning oavsett vilken förvaltning man kommer i kontakt med.

Samtidigt som det lätt går att se fördelar med en digitalisering och centralisering av föreningsbidragen i staden, genom gemensamma ramverk och riktlinjer, är det viktigt att även fortsättningsvis möjliggöra ett flexibelt stöd till föreningar utifrån lokala förutsättningar och behov.

4.2.1 Åtgärd: Ta fram stadsövergripande riktlinjer för hur Stockholms stad fördelar bidrag till civilsamhället

Beskrivning: I syfte att förbättra handläggningsrutiner och effektiviteten i arbetet, bli tydligare i kommunikationen gentemot föreningar, förenkla ansökningsprocessen och ge ett mer rättssäkert bemötande bör stadsövergripande riktlinjer för föreningsbidrag tas fram. Riktlinjerna ska utvecklas i samverkan med civilsamhället. Det är viktigt att riktlinjerna även fortsättningsvis möjliggör ett flexibelt stöd till föreningar utifrån lokala förutsättningar och behov. En viktig frågeställning inför framtagande av riktlinjer är huruvida riktlinjerna ska styra mot ett generellt grundstöd till föreningar som inte är så strikt reglerat, eller om stödet ska styra mot verksamheter som på ett tydligt sätt bidrar till exempelvis ökad jämställdhet, jämlikhet, integration eller förbättrade studieresultat bland unga. En tredje möjlighet är att utgå från båda principerna ovan och nyttja en viss del av medlen till ett mer generellt grundstöd samt en annan del till verksamheter som kan förmodas bidra till önskade effekter för en socialt hållbar utveckling.

Pågående arbete: Arbetet bör utgå från den ovan nämnda förstudie som genomfördes under hösten 2014.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samverkan med berörda nämnder och bolagsstyrelser.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.2.2 Åtgärd: Digitalisera ansökningsprocessen för föreningsbidrag och skapa ”en väg in”.

Beskrivning: Digitalisera processen för ansökning av föreningsbidrag och skapa en gemensam ingång för alla föreningar som vill ansöka om bidrag. Syftet är att ge ett mer rättvist bemötande och bedömning oavsett vilken förvaltning föreningen kommer i kontakt med. Respektive nämnd bör dock även fortsättningsvis ansvara för sin andel av medlen. Därtill kan handläggningsrutiner och processeffektivitet förväntas bli bättre och tillgängligheten till information öka. I ett första steg bör en ansökan till Digital förnyelse tas fram.

Pågående arbete: Arbetet bör utgå från den ovan nämnda förstudie som genomfördes under hösten 2014.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samverkan med berörda nämnder och bolagsstyrelser.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.3 Utveckla samverkan med nya sociala rörelser och nätverk

Ideella föreningar har länge varit en viktig samverkanspart för Stockholms stad, och det offentliga bidragssystemet förutsätter idag att den ansökande formellt har bildat en ideell förening. Samtidigt är det tydligt att det civila samhället i Sverige är under förändring.

Invånarnas ideella engagemang tar i större utsträckning nya vägar där det traditionella föreningsarbetet med utgångspunkt i stadgar, styrelser och årsmöten lockar färre samtidigt som nya sociala rörelser och mer löst sammansatta nätverk spelar en allt större roll.

4.3.1 Åtgärd: Initiera lokal omvärldsbevakning för att utveckla stadens reaktionsförmåga och möjliggöra tidig samverkan med sociala rörelser.

Beskrivning: När situationer uppstår som staden bör engagera sig i har dessa ofta redan väckt engagemang hos bland annat sociala rörelser och engagerade medborgare. För att utveckla stadens reaktionsförmåga i dessa situationer och möjliggöra tidig och konstruktiv dialog med sociala rörelser bör stadens arbete med lokal omvärldsbevakning utvecklas. Därigenom skulle Stockholms stad på ett tidigt stadium kunna ta tillvara på det medborgerliga engagemanget på ett bättre sätt, och även förebygga tänkbara konflikter genom tidig dialog. Omvärldsbevakningen kan ske genom ökad närvaro i sociala medier, via deltagande i olika evenemang samt genom att föra proaktiv dialog med olika intressenter.

Pågående arbete: Inget känt strukturerat arbete pågår på detta område, även om många förvaltningar har kontakt med sociala rörelser i olika delar av staden. *Ansvarig:* Kommunstyrelsen i samarbete med stadsdelsnämnderna, andra berörda facknämnder och bolag.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.3.2 Åtgärd: Utred möjligheten att utse facilitatorer som kan underlätta dialogen mellan staden och sociala rörelser/nätverk i de fall en dialog är svår att få till stånd.

Beskrivning: Utred möjligheten att utse facilitatorer som kan underlätta och moderera dialogen mellan Stockholms stad och sociala rörelser (och andra delar av civilsamhället) i de fall en dialog är svår att få till stånd. Facilitatorerna ska vara personer med förtroendekapital hos både Stockholms stad och de sociala rörelserna. Utredningen bör undersöka om uppdraget som facilitator bör vara arvoderat eller ett förtroendeuppdrag.

Pågående arbete: Inget känt arbete pågår på detta område.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samarbete med stadsdelsnämnderna samt eventuellt andra berörda facknämnder och bolag.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.3.3 Åtgärd: Utred möjligheterna att bilda en oberoende stiftelse, fond eller motsvarande som kan utgöra en bro mellan sociala rörelser och Stockholms stad.

Beskrivning: Utred förutsättningarna att bilda en oberoende stiftelse eller fond som kan utgöra en bro mellan sociala rörelser och Stockholms stad. Detta åtgärdsförslag kan inrymma båda förslagen ovan, genom att dels fungera som en facilitator och samordna och utbilda i omvärldsbevakning. Därtill kan stiftelsen/fonden fördela medel för hållbar samhällsutveckling till lokala initiativ som sociala rörelser eller nätverk står bakom. Medlen föreslås fördelas i form av stipendier till enskilda medborgare motsvarande de forskningsstipendier som fördelas av olika forskningsinstitut.

Pågående arbete: OpenLabs rapport (bilaga 2) är en utgångspunkt för arbetet. Inspiration kan också hämtas från exempelvis Botkyrka kommuns satsning kreativa fonden.

Ansvarig: Kommunstyrelsen

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.4 Stöd skapandet av mötesplatser

Wallman Lundåsen och Trägårdhs underlagsrapport (2015), stadsledningskontorets kartläggning av det civila samhället, en underlagsrapport från Malmökommissionen (Emmelin & Eriksson, 2012) samt en nyligen framtagen kartläggning om mötesplatser av Folkets hus och parker (2015) pekar samtliga på behovet av att utveckla fler platser där medborgare kan mötas.

Wallman Lundåsen och Trägårdh (2015) föreslår i sin underlagsrapport att Stockholms stad bör stödja skapande av platser där möten kan äga rum och nätverk formas. Det svenska samhället kan för nykomligar upplevas som slutet och svårt att ta sig in i. I synnerhet om den naturliga vägen in i samhället genom arbetslivet visar sig svårframkomlig. Stockholms stad kan i samverkan med civilsamhället skapa platser där individer utan tillgång till arbetslivets nätverk, kan träffas och skapa relationer till de som står närmare arbetslivet, som potentiellt kan underlätta inträdet på arbetsmarknaden. Wallman Lundåsen och Trägårdh lyfter i detta sammanhang särskilt fram organisationer som är platsknutna som urbana hembygdsföreningar och bostadsrätts- och hyresgästsföreningar, som har som fördel att de är kopplade till plats och rum snarare än till aktiviteter som idrott, kultur eller partikulära identitet som etnicitet, som stärker det sammanbindande, snarare än det överbryggande kapitalet. Nilsson och Listerborn (2015) lyfter ett projekt med odlingslådor, som fått en viktig roll för sammanhållningen och för att stärka det överbryggande sociala kapitalet i några stadsdelar i Malmö.

Av Malmökommissionens underlagsrapport (Emmelin & Eriksson, 2012) framgår att behovet av mötesplatser skiljer sig åt för olika grupper samt att det förändras över tid varför en kartläggning av de lokala behoven rekommenderas.

I Folkets hus och parkers kartläggning (2015) framträder att medborgardrivna mötesplatser har en viktig roll i ett demokratiskt samhälle. Skapandet av nya och permanenta mötesplatser där det idag saknas, måste utgå från lokala initiativ, men parter som föreningar, studieförbund, bostadsbolag och kommuner bör vara med och samverka.

I stadsledningskontorets kartläggning av stadens samverkan med civilsamhället (2015) lyfter både tjänstemän och civilsamhället behovet av mötesplatser, i synnerhet för äldre ungdomar och/eller generationsöverskridande mötesplatser.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor lyfter i rapporten *Fokus 2014. Ungas fritid och organisering* (2014) vikten av att kompensera det lägre deltagande i organiserade fritidsaktiviteter bland unga i socioekonomiskt utsatta områden med att utökat stöd till exempelvis fritidsgårdar och bibliotek som dessa ungdomar i större utsträckning nyttjar. Nilsson och Listerborn (2014) beskriver ett framgångsrikt exempel på en hybridisering av civilsamhälle och offentlig sektor från Helsingborg. I stadsdelen Drottninghög har det lokala biblioteket kompletterats med en verksamhet och en mötesplats under namnet IdéA. IdéA fungerar som en kunskapsbank för allt som händer i området och har en samordnande roll för föreningslivet, som också har möjlighet att nyttja lokalerna. I Hässelby har mötesplatsen Bibblerian etablerats. Där samlas bibliotek, medborgarkontor och Kulturskolan under ett och samma tak. På Bibblerian erbjuds bland annat budget- och skuldrådgivning, studie- och yrkesvägledning, språkcafé, författarbesök, föräldrakurser och bostadsinformation.

Samtidigt som behovet av lokaler som skulle kunna utgöra mötesplatser ofta framhålls av det civila samhället, står idag vissa av stadens lokaler outnyttjade eftersom många föreningar inte har råd att hyra dem.

4.4.1 Åtgärd: Stöd etablerandet av medborgardrivna mötesplatser, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden.

Beskrivning: I ett första steg bör en medborgardriven mötesplats etableras i pilotform för att underlätta utvärdering och konceptutveckling. Behovet av mötesplatser skiljer sig åt för olika grupper, samt över tid, varmed de lokala behoven särskilt bör beaktas i en kartläggning inför etablerandet av mötesplatsen. Utformningen av mötesplatsen, samt vilken målgrupp den ska rikta sig till, ska ske i samverkan med civilsamhället, som därefter får ansvar för att driva mötesplatsen. Behovet av att erbjuda utrymme för grupper som idag saknar tillgång till mötesplatser ska särskilt beaktas. En bred samling civilsamhällesaktörer bör involveras i utformningen av mötesplatsen så som till exempel studieförbund

och etablerade organisationer i området såväl som sociala rörelser och nätverk. Även urbana hembygdsföreningar, bostadsrättsföreningar och hyresgästföreningar kan vara värdefulla att involvera.

Pågående arbete: Spånga-Tenstas stadsdelsförvaltning, Svenska Bostäder och riksorganisationen Folkets Hus och Parker har undertecknat en gemensam avsiktsförklaring för att göra Husby träff till en medborgardriven mötesplats. Erfarenheterna från detta arbete bör tas till vara, följas upp och utvärderas i ett första steg.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samverkan med stadsdelsnämnderna och stadens kommunala bostadsbolag.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.4.2 Åtgärd: Stärk bibliotekens roll som mötesplats och plattform för samverkan med civilsamhället

Beskrivning: Biblioteken utgör en god infrastruktur för potentiella möten mellan medborgare med olika bakgrund och fyller en särskilt viktig funktion i socioekonomiskt utsatta områden. Genom en nära samverkan med civilsamhället kan biblioteken få en än starkare roll som samordnande plattform i lokalsamhället. Verksamheten IdéA i Helsingborg kan utgöra en inspirationskälla för att utveckla och stärka bibliotekens roll som mötesplats och plattform för samverkan med civilsamhället.

Pågående arbete: Bland annat kan Bibblerian i Hässelby och Kista bibliotek tjäna som inspirerande förebilder.

Ansvarig: Kulturnämnden

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.4.3 Åtgärd: Genomför en bred översyn av hur tillgången till lokaler och mötesplatser för civilsamhället kan ökas.

Beskrivning: Utred om det är möjligt att fördela bidrag i form av en ”hyresrabatt” till civilsamhället för lokaler/platser som ägs och förvaltas av Stockholms stad och där nyttjandegraden idag begränsad. I denna översyn kan ingå att överväga hur rörliga kostnader för exempelvis personella resurser kan hållas nere. Utredningen kan ingå i bostadsbolagens pågående uppdrag om lokaler.

Pågående arbete: Bostadsbolagen har i uppdrag i stadens budget för 2016 att ta fram en strategi för ett bättre utnyttjande av befintliga lokaler. Därtill har de i uppdrag att utveckla och implementera modell med kostnadstäckande hyressättning av förenings- och kulturlokaler. Svenska Bostäder beskriver i sina Vd-kommentarer avseende budget 2016 att arbetet pågår för att få till en långsiktig och hållbar modell för hyressättning av Stadsholmens förenings- och kulturlokaler. Utbildningsnämnden har i stadens budget för

2016 tillsammans med idrottsnämnden och SISAB fått i uppdrag att föreslå och genomföra åtgärder för att tillgängliggöra skolidrottshallar och andra idrottsytor efter skoltid. Även andra typer av skollokaler ska, vid sidan om undervisningstid, tillgängliggöras i högre grad än idag för civilsamhället. Det pågår även ett arbete med att till budget 2017 ta fram ett förslag på en stadsövergripande fastighets- och lokalpolicy, gällande organisation och planering av stadens samtliga lokaler.

Ansvarig: Kommunstyrelsen i samverkan med utbildningsnämnden, idrottsnämnden, SISAB, de kommunala bostadsbolagen och fastighetsnämnden.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.5 Fördjupa kunskapen om det civila samhället på en lokal nivå

Det finns i dagsläget ingen statistik över engagemanget inom civilsamhället nedbrutet på stadsdelsnivå i Stockholm. Det gör det svårt att svara på i vilken utsträckning engagemanget varierar mellan olika stadsdelar. Det finns dock, som visats i denna rapport, indikationer som pekar mot att civilsamhället särskilt i socioekonomiskt utsatta områden verkar under andra förutsättningar än i resten av staden. Det diskuteras inom forskningen huruvida civilsamhället kan vara en nyckel till att öka engagemanget hos underrepresenterade grupper. För att kunna avgöra om så är fallet i Stockholm behöver kunskapen om det lokala civila samhället, och engagemanget i detta, bli större.

Av Abrahamssons forskning (2015) framgår att många unga använder sig av sociala rörelser och nätverk istället för traditionella politiska partier och det etablerade föreningslivet för att kanalisera sitt politiska engagemang. Vi vet dock i dag inte så mycket mer om omfattningen av de sociala rörelserna. Det vore således ytterst värdefullt om Stockholms stad kunde hitta former för att undersöka detta närmare.

4.5.1 Åtgärd: Utveckla kunskap om det lokala civilsamhället i Stockholms stads stadsdelsområden.

Beskrivning: För att öka kunskapen om hur det civila samhället ser ut lokalt i staden uppdras åt stadsdelsnämnderna (förslagsvis lotsarna som omnämns i åtgärdsförslag 4.1.1) att kartlägga hur det civila samhället ser ut i stadsdelsområdet. Detta uppdrag kan också bidra till att etablera relationer mellan stadsdelsförvaltningen och det lokala civilsamhället. För att informationen ska bli relevant och kunna nyttjas från centralt håll är det viktigt att kartläggningen genomförs på samma sätt i de olika stadsdelsområdena.

Kommunstyrelsen bör samordna arbetet.

Pågående arbete: Vissa av stadsdelsnämnderna arbetar redan idag med att löpande skapa kunskap om det civila samhället. Det är viktigt att kartläggningen görs på samma sätt i olika delar av staden för att möjliggöra jämförelser.

Ansvarig: Kommunstyrelsen och stadsdelsnämnderna.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.5.2 Åtgärd: Ta fram fördjupad empiri över hur engagemanget inom civilsamhället ser ut på stadsdelsnivå

Beskrivning: Med stöd av forskare genomför staden en undersökning av hur engagemanget i civilsamhället ser ut lokalt på stadsdelsnivå i staden, samt hur engagemanget i olika delar av civilsamhället samvarierar med det sociala kapitalet. För att ge en djupare förståelse för orsakssamband och fånga förändringar kan det vara värdefullt att kartläggningen upprepas regelbundet samt kompletteras med kvalitativa undersökningar.

Pågående arbete: Ersta Sköndals Högskolas *Tillitsbarometer*, kan utgöra en inspirationskälla vid utformandet av undersökningen.

Ansvarig: Kommunstyrelsen ansvarar för åtgärden, men samtliga 14 stadsdelsnämnder bör involveras i kartläggningen.

Återkoppling/Uppföljning: Kommunstyrelsen

4.6 Pröva innovativa pilotprojekt för att främja överbyggande socialt kapital och lokalsamhällestilliten

Att fortsätta främja överbyggande socialt kapital och lokalsamhällestillit är viktigt för att utveckla och stärka demokratin och tryggheten i Stockholms stad. Genom att genomföra och utvärdera innovativa pilotprojekt kan ytterligare kunskap och innovationer på området utvecklas. Nedan listas en rad områden som identifierats som särskilt intressanta för att utveckla innovativa pilotprojekt inom.

Wallman Lundåsen och Trägårdh (2015) anför i sin underlagsrapport att det ibland kan finnas en övertro på civilsamhällets potential för att stärka det sociala kapitalet. De menar att civilsamhället, i detta sammanhang, främst är viktigt i den mån det skapar kontaktytor och produktiva nätverk som kan förbättra möjligheterna för personer som står utanför arbetsmarknaden att få ett arbete. Därför måste arbetet stå i centrum även för en politik vars syfte är att mobilisera civilsamhället för att öka det sociala kapitalet och främja social sammanhållning. Initiativ eller verksamheter som kopplar samman socioekonomiskt resurssvaga individer med resursstarka är i synnerhet värdefulla. Många civilsamhällesaktörer samlar individer med liknande

bakgrund, vilket inte sällan medför att skillnaderna mellan resursstarka och resurssvaga snarare befästs än jämnas ut. Det är med andra ord ur detta perspektiv inte lika relevant att stödja alla civilsamhällesaktörer, utan i första hand de som kan påvisa att de bedriver en verksamhet som skapar ett överbryggande socialt kapital.

Ett exempel på en aktör med ett tydligt mål att skapa gränsöverskridande nätverk och bryta isolering, segregation och utanförskap är satsningen ”Öppna Dörren”. Satsningen pekats ut både i Wallman Lundåsen och Trägårdhs underlagsrapport (2015) samt i 2014 års Demokratiutredning (SOU 2016:5). Syftet med Öppna Dörren är att bidra till förbättrad integration, både i samhället och på arbetsmarknaden, genom att verka för att såväl etablerade som nya svenskar får möjlighet att bredda sina nätverk och lära känna människor som har en annan bakgrund än de själva. De etablerade svenskarna får möjlighet att vidga sina perspektiv, bredda sina nätverk och knyta kontakter med ny potentiell arbetskraft. De nya svenskarna kan i sin tur få mer kunskaper om det svenska samhället, träning i svenska och kännedom om de många jobb och praktikplatser som förmedlas utanför Arbetsförmedlingen.

I Stockholms stad pågår redan ett flertal liknande satsningar som kan utgöra utgångspunkt för en vidareutveckling av innovativa pilotprojekt. Tillsammans med organisationen Individuell Människohjälp driver arbetsmarknadsnämnden verksamheten Duo Stockholm som verkar för att skapa möten mellan nyanlända och etablerade svenskar. Därtill driver arbetsmarknadsnämnden, tillsammans med Internationella bekantskaper, verksamheten Medpratare där frivilliga, svenskspråkiga personer pratar svenska med SFI-elever i mindre grupper på veckovis basis. Svenska med baby, är också en verksamhet som sker i samverkan med arbetsmarknadsnämnden och Internationella bekantskaper. Verksamheten skapar en mötesplats mellan nyblivna föräldrar och barn från olika bostadsområden och olika delar av världen. Ovanstående initiativ bör studeras och utvärderas för att möjliggöra en vidareutveckling.

En arena som för närvarande befinner sig under utveckling i Sverige idag är den kollaborativa ekonomin. Inom ramen för den kollaborativa ekonomin kan stadens invånare låna, byta, ge, få, hyra och dela istället för att köpa nytt. Utöver att miljön vinner på den kollaborativa ekonomin genom minskad resursförbrukning, koldioxidutsläpp och utsläpp av farliga kemikalier i människors och djurs livsmiljö, gynnas också stadens invånare genom att fler människor inkluderas i samhällsekonomin och att tilliten ökar när människor samarbetar. Därtill skapas ytterligare en arena i staden

där människor från olika bakgrund kan mötas och samarbeta (Bradley, 2013). Stockholms shems satsningar Hållbara Hökarängen och Bagarmossen Smart up utgör två goda exempel inom staden som kan tas vidare i nya innovativa pilotprojekt.

För att främja sysselsättning och lokalsamhällestiltit kan också olika former av sociala företag prövas. En variant är så kallade områdesföretag där lokala aktörer i form av näringsliv och civilsamhälle i samverkan med offentliga aktörer som kommuner tillsammans bildar ett socialt företag. Utgångspunkten för områdesföretag är att möta lokala sociala behov med affärlösningar som särskilt främjar den lokala ekonomins utveckling. Även på detta område skulle det vara möjligt att inleda en utvecklingsprocess tillsammans med det lokala näringslivet och civilsamhället i olika socioekonomiskt utsatta områden för att identifiera möjliga pilotsatsningar inom Stockholms stad.

5. Referenser

- Abrahamsson, H. (2013). *Framtiden är redan här. Hur invånare kan bli medskapare i stadens utveckling*. Göteborg: Majornas Grafiska AB.
- Abrahamsson, H. (2015). *Vår tids stora samhällsömdaning. Politiskt ledarskap, social hållbarhet och medskapande medborgardialog*.
- Aldrich, D. (2012). *Building Resilience: Social Capital in Post-Disaster Recovery*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Al-Khamisi (2015). *Dialogen som blev en monolog*. I Lindholm, T., Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (2015). *Medborgardialog – demokrati eller dekoration*. Klippan: Arkus.
- Bradley, K. (2013) "Ett hotat klimat behöver en ny ekonomi" i *Dagens Nyheter Kultur*. 20 maj, 2013.
- Dipesh Dugar, D., Niskanen, I., van der Mey, K., Telenius, M., Wu, P. & Caliskan, S. (2016). *Grassroot movements & Stockholms stad: Bridging the gap*.
- Emmelin, M. & Eriksson, M. (2012). *Kan socialt kapital "byggas in" i våra bostadsområden och därmed förbättra invånarnas upplevda och mentala hälsa?*
- Engström, K., Järleborg, A. & Hallqvist, J. (2005). *Socialt kapital i Stockholms läns kommuner och Stockholms stads stadsdelar*.
- Folkets hus och Parker (2015). *Nya mötesplatser. Kartläggning av möjligheterna att skapa nya medborgardrivna kultur- och samlingslokaler i socioekonomiskt utsatta områden i Sverige*.
- Kings, L. (2013). *Förening med förhinder – utlandsfödda i det civila samhället*. FORES studie 2013:1.
- Landstingsstyrelsens förvaltning, Tillväxt, miljö och regionplanering (2014). *Segregation i Stockholmsregionen. Kartläggning med EquiPop*.
- Lindholm, T., Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (2015). *Medborgardialog – demokrati eller dekoration*. Klippan: Arkus.
- Malmö stad (2014). *Utveckla former för samverkan kring social hållbarhet mellan Malmö stads förvaltningar och med representanter från civilsamhället*.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Fokus 2014. Ungas fritid och organisering*.
- Nilsson, A. & Listerborn, C. (2015). *Lokala föreningar och demokrati i socialt utsatta bostadsområden*. Underlagsrapport till 2014 års Demokratiutredning.
- Oliveira e Costa, S. (2015). *Slaget om staden – om urbana rättviserörelser och inbjudet deltagande*. I Lindholm, T.,

- Oliveira e Costa, S. & Wiberg, S. (2015). *Medborgardialog – demokrati eller dekoration*. Klippan: Arkus.
- SOU 2016:5 (2016). *Låt fler forma framtiden!* Stockholm: Elanders Sverige AB
- Stockholms stad (2014). *Utvecklingsprogram för personer med ett brett nätverk i områden som präglas av utanförskap*.
- Stockholms stad (2015). *Samverkan mellan Stockholms stad och civila samhället*.
- Stockholms stad (2015). *Skillnadernas Stockholm*.
- Stockholms stad (2015). *Utvärdering av arbetsprocess för beredning av föreningsbidrag inom Stockholms stad*.
- Stockholm stad (2015). *Vision 2040 – ett Stockholm för alla*.
- Wallman Lundåsen, S. & Trägårdh, L. (2015). *Civilsamhälle, social sammanhållning och tillit: Rapport till Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm*.
- Widehammar, M. (forthcoming). *Röster om mötet mellan civilsamhället, lokal förvaltning och politik - om möjligheter att förändra för ett gemensamt samhällsbygge*. Mistra Urban Futures Reports.

6. Bilagor

- 1. Civilsamhälle, social sammanhållning och tillit:
Rapport till Kommissionen för ett socialt hållbart
Stockholm.**
Wallman Lundåsen, S. & Trägårdh, L. (2015).
Underlagsrapport till Kommissionen för ett socialt
hållbart Stockholm
- 2. Grassroot movements & Stockholms stad: Bridging
the gap.**
Dipesh Dugar, D., Niskanen, I., van der Mey, K.,
Telenius, M., Wu, P. & Caliskan, S. (2016).
Rapport från OpenLabs masterprogram

